

Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen

Systemaattisen kartoituksen tarkoituksena on se, että väkivallasta keskustellaan kaikkien kanssa. Näin väkivaltaa ei tarvitse tunnistaa ennalta.

Lähisuhdeväkivallan merkkien tunteminen voi kuitenkin auttaa aiheesta keskustelemista, esim. *kokemukseni mukaan tuollaisia vammoja tulee harvoin kaatumisesta. Onko mahdollista, että joku olisi tehnyt nämä jäljet sinulle?*

Yksiselitteisiä merkkejä väkivallan uhrin tai tekijän tunnistamiseksi ei ole. Alla on annettu kuitenkin joitain varoitusmerkkejä, joiden kohdalla väkivallan mahdollisuutta on hyvä pohtia. Merkit eivät silti aina viittaa väkivaltaan.

Lähisuhdeväkivallasta varoittavia merkkejä

- vammat, jotka eivät vastaa selitystä niiden syystä
- vammojen peittäminen tai niiden vähättely
- puoliso tulee aina mukaan vaikka ei olisi tarpeellista
- asiakas ei halua puhua puolison läsnä ollessa
- välttää puhumasta kotiloista
- kiistää väkivallan kiihkeästi tai sitä vähättelee sitä
- itsemurhayritykset
- useita keskenmenoja, abortteja, kuolleena tai ennenaikaisesti syntyneitä lapsia
- toistuvat käynnit masennuksen, ahdistuneisuuden, itsensä vahingoittamisen tai psykosomaattisten oireiden vuoksi
- hoidon noudattamatta jättäminen
- sovitulle vastaanotolle toistuvasti tulematta jättäminen
- monia vammoja paranemisen eri vaiheissa
- asiakas vaikuttaa pelokkaalta, yliahdistuneelta, passiiviselta tai masentuneelta
- puoliso on aggressiivinen tai hallitseva, puhuu asiakkaan puolesta tai ei suostu lähtemään huoneesta
- harvat tai olemattomat käynnit äitiysneuvolassa
- naisilla rintojen tai vatsan vammat
- toistuvat sukupuolitaudit tai virtsatietulehdukset
- ennenaikainen kotiutuminen sairaalasta omalla vastuulla.

Fyysiset vammat

- vammat erityisesti suun, kasvojen, kaulan, hiuspohjan, käsi- ja olkavarsien alueella (punoitus, nirhamat, mustelmat, ruhjeet, haavat, palovammat, murtumat)
- toistuvat vammat, vaikka ne olisivat vähäisiäkin
- viivästynyt hoitoon hakeutuminen

- vammojen sijainti/muoto/tyyppi ei vastaa kuvattua syntymekanismia
- ei voi/ei halua selittää vammojen alkuperää
- raskauden aikana vammoja
- eri paranemisvaiheessa olevat vammat (esimerkiksi mustelmat)
- vammat ovat vaatteiden peittämällä alueilla (selkä, vatsa, käsivarret jne.)
- kieltäytyy jatkohoidosta/palveluista
- haluaa nopeasti pois vastaanotolta, on hätäinen ja pelokas
- saattaja on tiiviisti potilaan/asiakkaan kanssa, ei halua jättää potilasta hetkeksikään yksin (kontrolli)
- tulee neuvolan asiakkaaksi tavallista myöhemmässä raskauden vaiheessa.

Seksuaalisen väkivallan aiheuttamat vammat

- seksuaaliset ongelmat/ei kykene nauttimaan
- vammat sukuelinten, peräaukon alueella sekä reisien sisäpinoilla ja rinnoissa
- ärsytys, kutina ja/tai kipu sukuelimissä, virtsateissä tai peräsuolen alueella
- toistuvat gynekologiset infektiot ja/tai virtsatieinfektiot
- kipu vatsan tai lantion alueella
- seksuaaliskontaktin kautta tarttuvat infektiot/sairaudet (klamydia, HIV/AIDS)
- verenvuoto emättimestä tai peräsuolesta
- kipua virtsatessa tai ulostaessa
- vaikeudet kävelemisessä tai istumisessa
- lantion alueen tutkimusten välttäminen tai vaikeuksia siinä
- vaginan spasmi (vaginismus) gynekologisessa tutkimuksessa
- seksuaalinen yliaktiivisuus/kielenkäyttö
- ”fritsut” (suudelmista aiheutuneet mustelmat)
- ei toivotut raskaudet/abortit
- raskauden aikaiset komplikaatiot/keskenmeno.

Psykosomaattiset oireet

- sydämen tykytys, rytmihäiriöt, rintakipua tai kipua sydämen alueella
- hyperventilaatio, nopea hengitys, vapiseminen, hikoilu, huimaus
- vatsakivut, pahoinvointi, päänsärky, nivelkiput, kuukautiskierron häiriöt
- nukahtamisvaikeudet, unettomuus, (väkivaltaiset) painajaiset
- syömishäiriöt, epätavalliset painonmuutokset

Psykososiaaliset oireet

- syyllisyyden tunteet, häpeä
- valppaus ja jatkuva varuillaan olo

- tunnetilojen nopea vaihtelu: viha–rakkaus; epätoivo–toivo
- ristiriitaisuus – peruu päätöksiään ja sanojaan
- kärsimättömyyttä ja vihanpurkauksia
- vahingoittamisen pelko (voi kohdistua lapsiin, väkivallan tekijään ja/tai itseen)
- keskittymiskyvyn puutetta
- tunteiden jäätyneisyys, tunteettomuus, ei kykene nauttimaan mistään
- läheisyys- ja seksuaaliongelmat, vaikeuksia gynekologisessa tutkimuksessa ja synnyttämisessä
- masennus, epätoivo, kyynisyys, kohtalouskoisuus ("tämä on minun kohtaloni, jota ei voi mikään muuttaa"), tuhoutumisen tunne
- arvottomuuden ja ihmisarvon menetyksen kokemukset, heikentynyt itsetunto
- käsitys itsestä ja maailmasta muuttunut
- toimintakyvyn ja aloitteellisuuden heikentyminen, passiivisuuden ja apatian tunteet, välinpitämättömyys
- erilaisuuden, leimautumisen tunteet, sisäinen ja ulkoinen yksinäisyys
- sosiaalinen eristyneisyys
- alkoholin liikkakäyttöä
- lääkelaikojen väärinkäyttöä, huumeiden käyttö
- itsemurha-ajatukset tai -yritykset
- henkinen loppuun palaminen (burn-out).

Taloudellisen väkivallan merkit

- köyhyys
- kodittomuus
- velat
- ei ruokaa tai muita tarpeellisia tarvikkeita perheelle
- maksamattomat laskut/kykenemättömyys maksaa laskuja
- selittämätön ero tulojen ja elämisen tason välillä
- selittämättömät tai äkilliset rahanostot tililtä.

Käyttäytymiseen liittyviä piirteitä

- alistuva käyttäytyminen
- tunteita ilmaisematon käyttäytyminen
- hermostunut ja epävarma käyttäytyminen
- vihamielinen käyttäytyminen
- peruu tai unohtaa usein varaamia aikoja
- käy usein vastaanotolla erilaisten somaattisten vaivojen vuoksi
- pysyttelee lähellä kumppaniaan koko ajan
- käyttää usein sanontoja (esim. nainen): "Mieheni mielestä...", "Mieheni ei salli...", "Mieheni ei halua"
- käyttäytymisen muutos kumppanin tullessa paikalle
- aikaisemmin huoliteltu ulkomuoto muuttuu hoitamattomaksi.

Väkivallan tekijän tunnusmerkkejä

Väkivallan tekijät saattavat sanoa itsestään

- juon liikaa
- tarvitsen apua itseni hillitsemisessä
- en käsittele työstressiäni kovin hyvin
- puolisoni mielestä minun piti tavata teidät
- puolisoni ja minä riitelemme paljon
- puolisoni ja minä tarvitsemme parisuhdeneuvontaa
- puolisoni ei oikein pärjää ja syyttää siitä minua
- lapset ovat kurittomia eikä puolisoni ole tarpeeksi tiukka heidän kanssaan
- olen masentunut / olen ahdistunut / en pysty nukkumaan / en pärjää / en ole oma itseni
- minulla on itsemurha-ajatuksia (tai olen uhannut itsemurhalla tai yrittänyt sitä)
- olen huolissani raivonpurkauksistani töissä, autossa, kadulla, harrastuksissa.

Myös seuraavat käyttäytymisen piirteet kannattaa huomioida:

- yritykset puhua toisen puolesta tai olla jatkuvasti hänen seuranaan
- seksuaalinen mustasukkaisuus tai omistushalu
- psykoottiset/maaniset/vainoharhaiset oireet
- aineiden väärinkäyttö/ riippuvaisuus niistä
- peruuttaa tapaamisen potilaan puolesta
- on aina mukana eikä koskaan poistu puolison viereltä
- vaikuttaa komentelevalta
- vaikuttaa ylihuolehtivalta
- samalla lailla välttelevä kuin uhri
- järkkymätön mielipide vammasta syystä
- kiistää väkivallan kiihkeästi tai vähättelee.

Väkivaltaista käyttäytymistä ennakoivat merkit

- mustasukkaisuus ja omistushalu
- kontrolloiva käyttäytyminen
- nopea, kiihkeä emotionaalinen kiintymys suhteen alussa
- epärealistiset emotionaaliset odotukset ja naisen epärealistinen ihannointi
- jäykät ja jyrkät käsitykset naisen ja miehen rooleista
- taipumus syyttää muita ongelmista ja vaikeuksista
- jyrkkä käyttäytymisen ero läheisten ja ulkopuolisten ihmissuhteiden välillä
- vihan ilmaiseminen tuhoavilla tavoilla
- voimakkaat reaktiot esimerkiksi riidan yhteydessä
- seksiin liittyvät vaatimukset ja voimakeinot
- kumppani on tyytymätön naisen käyttäytymiseen, ulkomuotoon jne - naisella koko ajan anteeksi pyytävä ja väärässä olemisen tunne.
- jyrkät ja voimakkaat reaktiot - naisella tunne, että täytyy varoa kertomasta mielipiteitään tai niitä on muokattava toisen mieleisiksi

- karkea tapa kohdella naista
- leikin varjolla toisen väheksyminen, mitätöinti ja häpäiseminen
- julmuus eläimiä kohtaan
- väkivaltainen perhetausta
- kumppani on käyttäytynyt aikaisemmissa suhteissaan väkivaltaisesti
- Huom: väkivaltaa ei kuitenkaan voi aina ennakoida!

Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ja kaltoinkohdellun riskitekijöitä

- Perhehistoria
- Perheenjäsenten molemminpuolinen riippuvuus
- Hoitajan heikentynyt fyysinen tai psyykinen toimintakyky
- Sosiaalinen eristyneisyys
- Alkoholi- ja muu riippuvuus sekä mielenterveysongelmat
- Muut stressiä aiheuttavat tekijät.

Väkivallan merkkejä (ikäntyneet)

Fyysisen väkivallan merkkejä voivat olla:

- Ruhjeet, painehaavaumat, mustelmat, murtumat, naarmut, hiertymät, päänahan vammat (hiuksista repimisen jälkiä), palovammat, kieltäytyminen vaatteiden riisumisesta, toistuvat vahingot ja onnettomuudet, pelokas käyttäytyminen lähestyttäessä

Henkisen/emotionaalisen väkivallan merkkejä voivat olla:

- Asiakas on kiihtynyt, eristäytynyt tai ihmisarka, selittämätön vetäytyminen tavallisista toiminnoista, unettomuus, äkilliset muutokset toimintakyvyssä ja käyttäytymisessä ja/tai ruokahalussa, epätavallinen masennus, perheenjäsen vähättelee ja/tai uhkailee.

Seksuaalisen väkivallan merkkejä voivat olla:

- Mustelmia rintojen tai sukuelinten alueilla, selittämätön sukupuolitauti tai infektio sukuelimissä: verenvuotoa sukuelimistä tai peräaukosta, verta voi olla alus- tai yövaatteissa, pelokas käyttäytyminen, kun puetaan ja riisutaan tai kosketellaan.

Taloudellisen hyväksikäytön merkkejä voivat olla:

- Äkilliset muutokset pankkitilin käytössä, selittämättömät suuret nostot pankkitililtä, kun mukana on avustava henkilö, selittämätön ja äkillinen varojen siirto perheen jäsenelle tai ulkopuoliselle, varojen tai arvoesineiden äkillinen katoaminen, rahanpuute: ei ole rahaa ruokaan, reseptilääkkeisiin, muihin ostoksiin tai laskujen maksamiseen.

Hoidon ja avun laiminlyönnin merkkejä voivat olla:

- Hoitamattomuus: aliravitsemukseen viittaavia oireita, nestevajaus, kuivuminen, makuuhaavat, huono hygienia, virtsan ja ulosteiden haju, hoita-

mattomia terveysongelmia, sosiaalisten kontaktien puute.

- Hylkääminen erityisenä välinpitämättömyytenä, kun paljon hoitoa tarvitseva ikääntynyt jätetään sairaalaan tai kotiin pitkiksi ajoiksi yksin ilman apua.

Lapsen oireiden tunnistaminen

- lapsen kehossa on omituisia fyysisiä merkkejä
- lapsi reagoi epätavanomaisesti tiettyihin esineisiin tai asioihin
- lapsi on aggressiivinen tiettyjä esineitä tai muita lapsia kohtaan
- lapsi kertoo tarinoita, joissa hän vihjailee tai puhuu suoraan väkivallasta
- lapsi leikkii jatkuvasti roolihahmoa joka on väkivaltainen
- lapsen leikki on mekaanista, samaa kaavaa toistavaa tai ilotonta
- lapsi ei leiki
- lapsi piirtää jatkuvasti hirviöitä, kuolleita olentoja tai muuta pelottavaa
- lapsi tietää liikaa fyysisestä, henkisestä tai seksuaalisesta väkivallasta tai niihin liittyvistä termeistä ja asioista
- lapsi näkee toistuvasti samaa painajaisunta
- lapsi ei halua viettää aikaa kotonaan
- lapsi ei halua kutsua kavereitaan kotiin
- lapsen epäspesifit oireet
- viive hoitoon hakeutumisessa
- useat aiemmat vammat tai aiemmat käynnit
- lapsella olevan vamman sijainti, ikä ja vaikeusaste ovat ristiriidassa (tai selittävinä tekijöinä mahdotomia tai epäuskottavia) tapahtumakuvauksen ja lapsen iänmukaisen kehitysvaiheen kanssa
- mitä nuoremman lapsen vammasta (murtuma, kalloamma, mustelma, palovamma) on kyse, sitä varmemmin vamma johtuu pahoinpitelystä
- vanhemman vähättelevä suhtautuminen, vaihtelevat selitykset.

Lähteet:

UK Handbook (2005): Responding to domestic abuse. A handbook for health professionals
Women against Violence Europe (Wave) 2000, koulutusohjelma Rautava & Perttu 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen
Holmberg 200. Lapset ja perheväkivalta, opas vanhemmille
Breaking the taboo 2010 – Ikääntyneiden naisten kaltoinkohtelu perheissä: tunnista ja toimi! Opas ammattihenkilöstölle.
Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen ja siihen puuttuminen - hoitotyön suositus (2008)
ProTrain (2009) Moniammatillinen ja terveydenhuoltoalan koulutusohjelma ja materiaali perheväkivallasta ammattihenkilöstölle.